

Ruth Vermehren – frontkæmper, ildsjæl og fængselspræst på livstid

Af pens. fængselspræst Carl Lomholt

En julidag i år bragte Præsteforeningens Blad ¹ en meddelelse om de seneste præsteudnævnelser. Det er en naturligt tilbagevendende rubrik i dette fagblad; men i det foreliggende tilfælde måtte opmærksomheden fæstne sig ved det forhold, at af de i alt 10 nyudnævnte præster var de 9 kvinder. – Hvis dette markante forholdstal viser en generel tendens, kunne det jo virkelig tyde på, at præsteembedet i folkekirken ² er godt på vej til at blive et rent kvindefag. Og selv om fordelingen mellem kønnene vel endnu er knap så udtalt, som nævnte rubrik måtte antyde, så er den i hvert fald et klart udtryk for den kendsgerning, at de kvindelige præster er kommet for at blive. På landsbasis er det reelle billede gennem de senere år nok nærmere en ligelig fordeling på de to køn – som det jo generelt er tilfældet i menneskeheden som sådan. Helt præcist kan det oplyses, at andelen af kvindelige præster i folkekirken for tiden ligger på 51,1 %. ³

Men selv om dette forhold således er ganske naturligt, er det alligevel bemærkelsesværdigt i et historisk perspektiv. Det er kun 62 år siden, at de tre første kvindelige teologiske kandidater blev udnævnt til præster i Den danske Folkekirke, nemlig konstitueret fængselspræst ved Københavns kvindefængsel ⁴ Ruth Vermehren, endvidere Johanne Andersen, der var beskikket som præst for Lolland-Falsters valgmenighed, samt Edith Brenneche Petersen, der var udnævnt som hjælpepræst i Nr. Aaby – Indslev på Fyn. Ordinationen af de tre blev foretaget den 28. april 1948 af biskop H. Øllgaard i Odense domkirke. Dermed var Den danske Folkekirke formentlig den første lutherske kirke i verden, hvor kvinder fik adgang til præsteembedet. En række andre lutherske kirker fulgte dog snart efter – i Sverige fra 1959, Norge 1961, Island 1982, USA 1970, og derefter fulgte en række andre lande. I 1983 var der således på internationalt plan 75 % af de lutherske kirker, der ordinerede kvinder. ⁵ Men ingen af stederne skete det uden modstand. Overalt stod man over for en lang og tung tradition, som strakte sig lige fra den tidligste kirke og op gennem oldkirken, middelalderen og nyere tid, en tradition som kun gav mænd adgang til det gejstlige embede.

Denne artikel handler om én af de første kvindelige præster, nemlig Ruth Vermehren (herefter betegnet RV). Men det ville ikke være rimeligt endsige muligt at fortælle om hende personligt eller hendes usædvanlig lange virke i fængselsvæsenet uden at inddrage den kamp, hun som en af de

fremmeste har stridt, for at kvinder kunne få adgang til præsteembeder i den danske kirke. Disse komponenter hører på det nøjeste sammen i RV.s lange liv.

Forhistorien om de kvindelige præster

Netop den omstændighed, at Den danske Folkekirke så forholdsvis(!) tidligt fik kvindelige præster, betød unægtelig, at hindringerne her var særlig mange og svære at overvinde. Det lykkedes først efter en mangeårig, sej kamp, ført både af de kvinder, som havde bestemt sig for at blive præst, og mange af deres medsøstre, bl.a. i Dansk Kvindesamfund – samt en ret beskedent del af præstestanden, der jo så godt som udelukkende bestod af mænd.

Undtagelsesvis var der faktisk et par kvinder, som var præster, længe før der blev givet grønt lys for kvindelige præster i øvrigt.

Den ene var *Maren Sørensen*, der i 1920'erne fungerede som frimenighedspræst i Valsbøl, Sydslesvig. Hun blev ordineret i Havrebjerg frimenighedskirke af den kendte frimenighedspræst *Niels Dael*, Liselund.⁶

Den anden var *Jørgine Abildgaard* (1893 – 1962), der sammen med Anna Krogh grundlagde *Snoghøj Folke- og Gymnastikhøjskole for Kvinder* i 1925. Her virkede Jørgine Abildgaard som frimenighedspræst ved den smukke lille kirke, der i 1932 blev bygget centralt i højskolekomplekset og indviet året efter. Hver søndag holdt hun gudstjeneste med både prædiken og altergang for alle skolens elever samt folk fra omegnen, som sluttede sig til menigheden. Selv om frimenigheden først officielt blev stiftet i 1951, har Jørgine Abildgaard både før og siden i adskillige tilfælde foretaget såvel barsedåb som konfirmation og vielse i højskolens kirke – alt sammen med Haderslev-biskoppen *C.W. Noacks* billigelse. Jørgine Abildgaard havde ikke læst teologi ved universitetet og blev aldrig formelt ordineret, men præst var hun altså.⁷

Selv om Maren Sørensen og Jørgine Abildgaard altså tilhørte de frie menigheder, kan de dog nok siges at have banet vej for kvindelige præster i folkekirken, hvor sådanne dog først blev anerkendt mange år senere.

En barndomsbeslutning med vidtrækkende følger. Vermehrens opvækst og uddannelse.

Som fængselspræst gennem 25 år mener jeg, der er grund til at være stolt over, at den betydeligste forkæmper for kvinders adgang til præsteordination var en af mine kolleger, nemlig RV. Hun kom til verden den 27. oktober 1894 i København, hvor hun voksede op i et kunstnermiljø. Faderen var maleren Gustav Vermehren, og hendes farfar den kendte portrætmaler og professor ved kunstakademiet, Frederik Vermehren. Hendes barndomshjem var dybt forankret i gudstjeneste og

kirkeliv, og allerede da hun gik til konfirmationsforberedelse, bestemte hun sig for at blive præst, en beslutning, som hun siden fastholdt trods alle udsigter til, at den for en kvinde måtte forekomme nok så umulig at realisere. Straks efter studentereksamen fra N. Zahles Gymnasieskole begyndte hun derfor i 1914 – som en af meget få kvinder - at læse teologi ved Københavns Universitet. Studiet blev dog afbrudt af nogle års ansættelse som sekretær for Danmarks Kristelige Studenterforbund, hvorefter hun i 1923 genoptog studiet og blev cand. theol. i 1927.⁸ Herefter var resten af hendes lange liv viet til fangerne i de københavnske fængsler, frem for alt de kvindelige fanger – først i Vestre Fængsel og arresten på Nytorv, siden en overgang i kvindefængslet på Sundholm og endelig fra 1947 i Statsfængslet ved Horserød – hvor hun først stoppede som 81-årig i 1975, elleve år efter at hun som 70-årig var blevet pensioneret. Denne usædvanlige forlængelse er en ganske særlig historie, som vi kommer tilbage til.

Lige adgang for kvinder og mænd – når bare de ikke ville være præster!

Allerede som studerende deltog RV – som den ildsjæl hun var – i den offentlige debat om kvinders adgang til præsteembedet, særlig fra og med 1919, hvor stats- og justitsminister C.T. Zahle som den første stillede forslag herom i Rigsdagen.⁹ Forslaget blev dog ikke vedtaget og indgik derfor ikke i den midlertidige lov af 1920 til afhjælpning af præstemangel i folkekirken. Mere alvorligt forekommer det, at det heller ikke med ligestillingsloven af 4. marts 1921 blev muligt for kvinder at få stilling som præst – tværtimod! Skønt denne lov fastslog, at ”Kvinder og Mænd har under samme Betingelser lige Adgang til alle ved Lov bestemte Tjenestestillinger og Hverv under Stat og Kommune”, så undtog den nemlig udtrykkeligt ”Embeder, hvortil der kræves Præstevielse”. Før 1921 havde det aldrig ved lov været forbudt kvinder at få præsteembede – det havde bare været utænkeligt! Men i og med at det nu blev lovformelig forbudt, havde Rigsdagen lovgivet i åbenbar strid med Grundlovens § 74, som kort og godt fastslår, at ”Alle indskrænkninger i den fri og lige adgang til erhverv, som ikke er begrundede i det almene vel, skal hæves ved lov.”¹⁰

Folkelig, kirkelig og politisk debat – med og uden substans

Der var således virkelig noget at slås for, da RV meldte sig på banen. Egentlig burde vi i tavshed forbigå de helt usaglige indvendinger mod selve ideen om kvindelige præster, selv om netop sådanne indvendinger kunne være nok så besværlige at håndtere. – For hvad skulle man dog bare sige til påstanden om, at kvindens plads er hjemme ved gryderne, eller at hendes svagere legeme ikke tåler at udføre en præsts vanskelige og anstrengende gerning? Eller hvad skulle man stille op over for den kønsforskrækkede bekymring for, at der kunne komme til at stå en gravid præst foran alteret? – Over

for sådanne indvendinger må det være tilstrækkeligt at citere venstrepolitikeren *Elin Appel*, som i den afsluttende rigsdagsdebat i 1946 fandt det helt selvfølgelig, at langt de fleste kvinder er uegnede til præstegerningen, idet dette jo også er tilfældet med langt de fleste mænd – som hun nøgternt konstaterede.¹¹ – Så var der sagt, hvad der var at sige om de åbenlyst usaglige argumenter.

I stedet vil vi se på den lidt mere substantielle modstand, som RV (med flere) mødte hos langt største delen af landets menighedsråd og flertallet af biskopper og præster samt de fleste af Rigsdagens medlemmer – selv om der inden for samtlige disse grupperinger også var personer, som gik ind for kvinders mulighed for at blive præst, og som forstod at begrunde dette krav.

Efter at spørgsmålet i 1919 som nævnt var blevet rejst som lovforslag i Rigsdagen, var det til at begynde med kun socialdemokraterne og de radikale, der gik ind for kvinders adgang til præstestillinger; de øvrige partier, dvs. flertallet var de første mange år imod. Dog var også Venstre i begyndelsen positivt indstillet til forslaget, men tog efterhånden det forbehold, at man først, når der forelå et konkret tilfælde, ville stemme for en lov om kvindelige præster. Et specielt indlæg i rigsdagsdebatten fra disse år fortjener at blive nævnt. Her talte det socialdemokratiske medlem *Knud Hansen*¹² varmt for indførelsen af kvindelige præster i folkekirken og citerede i den forbindelse N.F.S. Grundtvigs *Kristenhedens Syvstjerne*, hvor digteren understreger, at det var ingen anden end den opstandne Herre selv, der udsendte kvinder som de første med evangeliet om hans opstandelse:

Han Marie Magdalene sendte ud med Livets Ord!
 Hvem tør Kvinderne formene Vandringen i hendes Spor!
 Kristne Møer, kristne Enker,
 Hvem tør lægge dem i Lænker!
 Hvem tør binde deres Mund!

Først naar atter fromme Kvinder,
 som i Ordets Heltetid,
 Herren tjene som ”Bispinder”,
 bruge tungerne med Flid,
 saa faar Hjertet Mund og Mæle,
 at sig glæde Barne-Sjæle
 i Guds Himmerig på Jord.

Teologiske argumenter er andet end ping-pong med skriftsteder...

Modstanderne blandt præsterne hentede især deres argumenter i henholdsvis Bibelen og den kirkelige tradition. De bibelske argumenter var dels nogle ord i 1. Mosebogs skabelsesberetninger, dels navnlig nogle menighedsforordninger i to af apostlen Paulus’ breve, nemlig i Første Korintherbrev 14, v.34 (påbud om at kvinder skulle tie i menighedsforsamlingen) og i Første Timotheusbrev 2, v.11-15

(forbud mod at kvinder optrådte som lærere i menigheden, hvilket i konteksten begrundes noget kryptisk med skabelses- og syndefaldsfortællingerne i Første Mosebog, kap. 2 og 3).

Begge de nævnte skriftsteder fra Paulus' breve drejer sig imidlertid om menighedsforordninger, der kun kan forstås med det antikke kønsrollemønster som baggrund. Påbuddet i 1. Korintherbrev, om at kvinder skal tie i menigheden, modsiges i øvrigt af samme brev kap. 11, v.5, hvorefter kvinder gerne må tale profetisk – forudsat de bærer slør! Det sidstnævnte forbehold ville jo nok være lidt problematisk at søge gennemført i dagens Danmark. - Men over for disse åbenbart antikke sammenhænge har man med rette anført det universelle evangeliske udsagn af Paulus i Galaterbrevet 3, v.27-28, der på trods af ethvert antikt samfunds- og menneskesyn erklærer, at

”Alle I, der er døbt til Kristus, har jo iklædt jer Kristus. Her kommer det ikke an på at være jøde eller græker, på at være træl eller fri, på at være mand og kvinde, for I er alle én i Kristus Jesus.”

Og frem for alt må man fastholde den kendsgerning, at der i hele Jesu forkyndelse og virke ikke findes en eneste begrundelse for at nægte kvinder adgang til præstegerningen. I evangelierne gøres der ikke forskel på mand og kvinde. Og vil man, som det ofte er sket, henvise til, at Jesu tolv disciple alle var mænd, så må man samtidig erkende, at ifølge samtlige fire evangelier var kvinderne, der gik ud til Jesu grav Påskemorgen, de første, der hørte budskabet om Herrens opstandelse og blev udsendt for at forkynde det. På den baggrund er det – som Grundtvig så smukt fastslog - ubegribeligt, at nogen siden kunne formene kvinder adgang til dette hverv. Det kan man vel kun, hvis man forholder sig som de vantro disciple til det budskab, som kvinderne kom med:

”Det lød for dem som løs snak, og de troede ikke kvinderne.” (Luk 24,11).

Den samme holdning syntes temmelig sejlivet i diskussionen om kvindelige præster. Det var i hvert fald meget få af de mandlige, der kunne sige som den betydelige grundtvigske præst og forfatter *Oscar Geismar* (1871 – 1939). Allerede i debatten i kølvandet af det ovennævnte lovforslag i 1919 formulerede han disse behjertede ord til alle sine præstekolleger:

”Lad os mande os op til at byde Kvinderne velkommen som Arbejdsfæller. Ringere end vi kan de ikke godt blive.”¹³

Da der i 1925 – som et fornyet forsøg ad lovgivningens vej - blev stillet et forslag i Rigsdagen om *adgang for kvinder til visse præsteembeder*, udtalte en af de mest begavede fortalere for kvindelige præster, biskoppen i Haderslev stift, dr.theol. *Valdemar Ammundsen* (1875 – 1936), sin støtte netop med udgangspunkt i det ovenfor anførte citat fra Galaterbrevet. Han fremhævede, at

”Det er en fundamental kristelig Grundtanke, at i den nye kristne Menneskehed er alle religiøst ligestillede, uden noget Fortrin knyttet til Race, Nation, social Stilling og Køn. Det maa kristeligt set anses for ønskeligt, at de ydre Ordninger formes ved et Samspil mellem dette Grundprincip og Livets praktiske Forhold.... Hvorvidt man skal gøre Skridtet til at overdrage Kvinder de fulde præstelige Funktioner, er da nærmest et praktisk Spørgsmaal.”¹⁴

... og tradition er mere end fastgroede vaner

Foruden skriftbegrundelsen henviser modstanderne af kvindelige præster som sagt også til den årtusindlange tradition uden sådanne. I samme forbindelse har man også talt om et skyldigt økumenisk (dvs. fælleskirkeligt) hensyn til alle de kirkesamfund, der modsætter sig ordination af kvinder.

Med hensyn til alle tre spørgsmål – om de bibelske argumenter, traditionen og det økumeniske hensyn - er det relevant at anføre et par udtalelser fra Rigsdagens afsluttende debat om kvindelige præster i januar 1947 – altså kort før loven om kvinders adgang til præsteembedet omsider blev vedtaget. Udtalelserne blev fremsat af det konservative medlem, senere undervisningsminister, professor dr.theol. *Flemming F. Hvidberg*. Han fastslår, at det er en misforståelse at bruge *Bibelen* som argument for eller imod kvindelige præster:

”Man opfatter Bibelen som en Lovbog, et Leksikon, som man mener er udstyret med en abstrakt, teoretisk Ufejlbarlighed, i Stedet for at forstaa, at Bibelen er noget andet og langt større, at Bibelen er et Budskab midt ned i hin Tids konkrete Situation, og den er også et Budskab ned i vor Tids konkrete Situation.”

Om *traditionen* siger Hvidberg ved samme anledning, at den katolske tid ikke kan være bindende for os,

”og ser vi hen til Reformationen, fremtraadte netop paa den Tid Læren om de Kristnes almindelige Præstedømme, og det kunde jo være, at denne Lære skulde gennemføres paa en anden Maade, end den er blevet, bl.a. maaske ogsaa paa det Omraade, der her er Tale om.”

Endelig fastslår Hvidberg, at det fælleskirkelige, *økumeniske* aspekt, som han altid tog alvorligt, jo ikke betyder, at de ydre rammer skal være fælles for alle de forskellige kirkesamfund.¹⁵

Ud fra forholdet mellem skrift og tradition må vi stille det spørgsmål, at eftersom den lutherske kirke altid sætter den hellige skrift som norm over traditionen, og der ikke på grundlag af skriften kan anføres afgørende indvendinger mod at betro det kirkelige embede til kvinder, hvorfor skulle man så fastholde grundløse indvendinger, blot fordi man har gjort det i mere end tusind år? - Hvad endelig det økumeniske spørgsmål angår, så ligger der unægtelig betydelig større hindringer i vejen for fællesskabet end kvindelige præster. Dybe teologiske forskelle i dåbs- og nadversyn såvel som i læren om retfærdiggørelsen samt vidt forskellige embedsforståelser, som intet har med person og køn at gøre, har unægtelig gennem hele kirkehistorien været årsag til langt alvorligere splittelser.¹⁶

Der var dog endnu lang vej igen til en løsning af, hvad Valdemar Ammundsen kaldte ”et praktisk Spørgsmaal”. Men hans anførte udtalelse fra 1925 falder godt i tråd med den indstilling, som det teologiske fakultet seks år tidligere havde afgivet til det rigsdagsudvalg, der behandlede Zahles førnævnte lovforslag om *Kvindens Adgang til Tjenestestillinger og Hverv*. I fakultetets indstilling hedder det, at

”Der vil efter Fakultetets Mening ikke – fra almen kristeligt eller særlig luthersk Synspunkt – kunne rejses nogen berettiget principiel Indvending imod, at Kvinder faar Adgang til det præstelige Embede, naar de i øvrigt fyldestgør Betingelserne for præstelig Virksomhed.”

Dog anbefalede fakultetet, at man i denne sag burde fare med lempe; men som eksempel på et præsteembede, som en kvinde ville kunne beklæde, nævntes netop embedet som fængselspræst.¹⁷

Blandt modstanderne af kvindelige præster dukker den sidstnævnte anbefaling i øvrigt undertiden op som en indrømmelse, idet man – selv fra indremissionsk hold, hvor modstanden var størst - trods alt anerkendte en vis mening i, at de evt. kunne ansættes i kvindefængsler og andre særlige institutioner for kvinder. Argumentet med at kvinderne evt. kunne accepteres som fængselspræster blev således anført af begge stridens parter. Tilhængerne så det som en mulighed for at få brudt isen, mens i det mindste nogle af modstanderne syntes rede til at godtage samme argument som en nødtvungen undtagelse. Netop derfor kom RV.s situation til at betyde så meget i det generelle spørgsmål om kvindelige præster. Med sin baggrund i fængslet havde hun mulighed for at vinde gehør for det i begge lejre.

Kvindekamp og hjertesag

En særlig forståelse og støtte fandt RV i *Dansk Kvindesamfund*, som hun hele sit liv var aktivt medlem af. Her var hun en efterspurgt prædikant ved gudstjenester i forbindelse med organisationens årsmøder og sommerlejre. Hun havde ry for en klar og stærk forkyndelse og en særlig evne til at udlægge Guds ord for kvinder, hvilket yderligere bekræftede behovet for kvindelige præster.¹⁸

Imidlertid blev hun fra flere sider klandret, fordi hun i sin kamp for kvindelige præster brugte DK som talerør. Man bebrejdede hende, at hun dermed gjorde spørgsmålet til et rent kvindesagsanliggende. Som teolog stod RV her temmelig ene. Blandt de øvrige kvindelige teologer på den tid, også dem som selv ønskede at blive præst, var der nemlig en påfaldende reservation mht. at deltage i den debat, som dog i så høj grad angik deres sag. En af de væsentligste grunde til, at de ikke ville blande sig i den, synes netop at være deres modvilje mod, at den blev gjort til en kvindesag. En af de tre første kvindelige ordinander, *Johanne Andersen*, som i øvrigt selv var medlem af Dansk Kvindesamfund, skrev således allerede som stud.theol. i december 1942 en kronik i Berlingske

Aftenavis, hvor hun gjorde gældende, at for kvindesagsforkæmperne var spørgsmålet om kvindelige præster kun et programpunkt blandt andre, og at det var til største skade for sagen at kalde den en kvindesag.¹⁹ Dette standpunkt fastholdt Johanne Andersen formentlig livet igennem.

Sådanne betænkeligheder havde RV på ingen måde. Hun kunne udmærket forene kvindesagsaspektet med det kald til at blive præst, som hun siden sin tidligste ungdom havde fulgt, og som gennem studieårene modnedes til det konkrete ønske om en opgave som fængselspræst. Derfor kunne hun fra første færd og helt frem til sin ordination ufortrødent føre sin kamp i nært samarbejde med Dansk Kvindesamfund. Men når hun blandede sig offentligt i debatten, hvilket ofte skete, kunne ingen være i tvivl om, at det var det evangeliske anliggende, der først og fremmest lå hende på sinde. I oktober 1936 gjorde hun det helt klart, da hun i et indlæg i *Nationaltidende* argumenterede over for modstanderne af kvindelige præster. Hun udtrykte sin undren over, at man anførte Paulus som autoritet, men stillede Jesus i skyggen, han som aldrig gjorde forskel på mand og kvinde. Tværtimod var det kvinder, Gud først overdrog at forkynde opstandelsesbudskabet – de var de første præster.²⁰

Og da Dansk Kvindesamfund som den første forening i Danmark engagerede sig i bestræbelserne for at skaffe kvinder, der opfyldte betingelserne, adgang til præsteembedet, så var dette generelle anliggende netop kædet nøje sammen med det konkrete ønske om, at RV skulle få mulighed for at øve en fuldgyldig præstegerning blandt de indsatte i Københavns kvindefængsel. I maj 1931 rettede D.K. derfor henvendelse til kirkeminister N.P.L. Dahl og fængselsdirektøren om at oprette en stilling som kvindelig fængselspræst med det bestemte formål at sikre de kvindelige fanger en sjælesørger, der havde forståelse for deres særlige situation. Besvarelsen af denne ansøgning var halvandet år undervejs – og kom så omsider, ikke fra kirkeministeriet, men fra daværende justitsminister C.T. Zahle. Som det fremgår af svaret, mente han imidlertid ikke, at der var brug for en fast stilling. I øvrigt undgik han – formentlig med vilje – at bruge udtrykket ”kvindelig præst”; det blev omskrevet til omsorgsarbejde for de kvindelige fanger. Men alle vidste, at Zahles svar handlede om muligheden for at oprette en præstestilling til RV, som på daværende tidspunkt allerede havde arbejdet et par år ved Vestre Fængsels kvindeafdeling som frivillig assistent hos fængslets præst O. L. Larsen.²¹

Selvfølgelig må kvinders kamp for adgang til præsteembedet ses som en ”kvindesag”, nemlig i nøje sammenhæng med den kvindefrigørelse, som i de samme år foregik på alle samfundsområder. Ikke desto mindre er det for ensidigt kun at anskue Dansk Kvindesamfunds indsats i sagen under denne synsvinkel. At et andet aspekt lige så tydeligt gør sig gældende, bevidnes ikke alene af den kendsgerning, at medlemmerne af D.K. eller i hvert fald en stor del af dem i den epoke, der her er tale om, faktisk var aktivt kirkeligt engagerede. Men helt konkret dokumenteres dette andet aspekt – det

kristelige - af den leder, som umiddelbart efter Zahles fremlæggelse af lovforslaget i 1919 stod at læse i D.K.s månedlige tidsskrift *Kvinden og Samfundet*. Her opfordredes de kvindelige menighedsrådsmedlemmer til sammen med alle frisindede mænd at bane vej for kvindelige præster.

”thi det bliver en trang Vej, og vi ønsker, at den kun må blive betraadt af de Kvinder, der . . . i Lønkommeret har raadført sig med Gud og sin Samvittighed... Vi trænger til Kvindeord – til Kvindesyn – til en Forkyndelse af Gud afklaret gennem Kvindesind, og derfor – først og fremmest – skal vi ogsaa have kvindelige Præster.”²²

Sådan ville man ikke udtrykke sig i en ledende artikel, hvis det alene var kvindesagen som *politisk* anliggende, man havde for øje.

På samme måde kunne *Bodil Koch* (1903 – 72) i en artikel fra 1936 i *Kvinden og Samfundet* sætte tingene på plads:

”Vil vi tale Kvindesag, skal vi ikke spørge, hvad Kristus og Paulus mente, for de saae paa den Sag med deres Tids Øjne. Hvis vi taler kristeligt, saa maae vi sige, at baade Mand og Kvinde er Guds Ords Forkynder, for Guds Ord lyder overalt, hvor det vil, og over for denne Forstaaelse bliver vore menneskelige Distinktioner mellem Mand og Kvinde... betydningsløse.”²³

Præst uden ordination – Travle år i Vestre Fængsel og kvindefængslet Sundholm 1927 – 47.

Snart efter sin afsluttende eksamen ved Københavns Universitet i 1927 blev cand.theol. RV engageret hos fængselspræst O. L. Larsen, Københavns Fængsler, som frivillig, ulønnet medhjælper, og på disse beskedne vilkår arbejdede hun de første ti år. Tillige var hun i en del af denne periode ansat og lønnet af fængslet som forsorgsmedarbejder. På begge områder gjaldt hendes indsats i første række de kvindelige fanger. Samtidig virkede hun dog fra 1929 som vikar for fængselspræsten under ferier og andet fravær, hvormed hendes arbejde naturligvis tillige kom til at omfatte de mandlige indsatte. I forbindelse med vikartjenesten, som hun blev lønnet for, holdt hun regelmæssig gudstjeneste både i arresten på Nytorv og i Vestre Fængsels kirke, dog – som hun selv udtrykte det – ”uden at bryde *Alterringen*”. Så længe hun ikke var ordineret, måtte hun jo hverken forvalte nadveren eller døbe²⁴ fangernes børn, og det pinte hende især, at hun på den måde måtte skuffe mange kvindelige indsatte, som havde været ofre for misbrug og vold, og som derfor kunne føle sig utrygge over for en mandlig præst.²⁵

I årene, hvor hun for det meste arbejdede på frivillig basis, måtte hun ernære sig ved tillige at virke som lærer ved Statens Institut for Talelidende, efter at hun i 1934 havde taget eksamen som talelærer.²⁶

I 1937 blev fængselspræst O.L. Larsen pensioneret, og han foreslog i den forbindelse, at der blev oprettet en stilling til RV som præst for de kvindelige fanger. Fra fængslets side var holdningen positiv, især den daværende vicefængselsinspektør bakkede forslaget op, hvorimod biskoppen afviste det. Først i 1938 lykkedes det RV – efter ti års frivillig, ulønnet tjeneste - at få ansættelse som

honorarlønnet assistent for fængselspræsten. Hun bad Københavns biskop, *H. Fuglsang-Damgaard*, om at blive ordineret til stillingen, men han besvarede slet ikke hendes henvendelse.²⁷

Vi skal helt frem til slutningen af anden verdenskrig, før der omsider begyndte at komme skred i sagen. Sidst i 1944 rettede 16 kvindelige teologer, støttet af yderligere 72 mandlige teologer og præster, henvendelse til de daværende ni biskopper med anmodning om, at RV måtte blive ordineret. Anmodningen blev afvist. Men i januar 1946 udsendte biskop Fuglsang-Damgaard på hele bispekollegiets vegne en erklæring – med livrem og seler, må man sige! Thi i denne *Udtalelse angaaende kvindelige Præster* var der virkelig taget højde for alle tænkelige forbehold:

”Ifølge luthersk Lære... kan Lægmænd administrere Sakramenterne *in casu necessitatis*. Hvis der i Københavns Kvindefængsel skulde foreligge en saadan Tvangssituation, kan der i saa Fald ikke være noget til Hinder for, at cand.theol. Frk. Ruth Vermehren betjener de kvindelige Fanger dér med Nadverens Sakramente.”²⁸

Denne meget nødtvungne tilladelse fik RV god brug for i den tid, hvor hendes arbejdsplads var på Sundholm.²⁹ Dertil var kvindefængslet nemlig flyttet under krigen og i de første efterkrigsår (1942 – 47), og der fik hun særlig meget at gøre med kvinder, der i forbindelse med retsopgøret blev dømt efter straffelovstillægget om landsskadelig virksomhed.

Det lange, seje politiske træk - og den teologiske debat i Rigsdagen

Det første egentlige gennembrud i sagen skete imidlertid først, da Rigsdagen i 1947 vedtog en ikke uvæsentlig ændring i *Lov om adgang til præsteembeder i folkekirken*. Denne såkaldte ”adgangslov”, som i sin oprindelse gik helt tilbage til 1922, var siden da blevet ændret et par gange, senest i 1941. Det var denne seneste udgave af loven, som nu seks år senere ved omformulering af et enkelt ord fik en afgørende ny betydning. I alle paragraffer, hvor der hidtil var tale om udnævnelse af *mænd*, blev udtrykket nu med adgangsloven af 1947 ændret til *personer*. Og når mænd således blev til personer, blev der også plads til kvinderne!

Samtidig vedtog rigsdagen en anden meget vigtig lovændring, nemlig i den tidligere omtalte ”ligestillingslov” af 1921, som skulle sikre *lige Adgang for Kvinder og Mænd til Tjenestestillinger og Hverv*. Her slettede man den famøse undtagelse, at denne bestemmelse ikke skulle gælde adgangen til embeder, hvortil der krævedes præstevielse.

Den direkte anledning til disse afgørende lovændringer var den, at Nr. Ørslev valgmenighed i Lolland-Falsters stift i oktober 1946 havde valgt cand.theol. Johanne Andersen til præst. Forbuddet mod kvindelige præster omfattede imidlertid alle præstestillinger i folkekirken, dermed også valgmenighedspræster; men valgmenighedens bestyrelse stod fast på sin beslutning og ville under

ingen omstændigheder trække den tilbage. Hermed var en fundamental forudsætning opfyldt, da ansættelsen af en præst i folkekirken jo i udgangspunktet er betinget af, at et menighedsråd – eller som her en menighedsbestyrelse – ”kalder” den pågældende præst.

Denne situation var således udgangspunktet for rigsdagsdebatten om de lovforslag, der lagde op til de to vigtige lovændringer. Men det måtte dog forekomme mindst lige så relevant, at inddrage en anden sag, nemlig RV.s i samme debat, hvilket især det konservative medlem, professor *Flemming F. Hvidberg*, sørgede for. Indledningsvis understregede Hvidberg, hvor meningsløst det var, at biskoppen ikke ville ordinere hende til den præstegerning, som han dog – om end med nok så megen betænkelighed – havde tilladt hende at udøve:

”Situationen for Ruth Vermehren er i Øjeblikket den, at hun fuldt og helt øver Præstegerning i Sundholm Fængsel. Hun forretter Gudstjeneste med Altergang og Daab – som bekendt med biskoppelig Tilladelse – saavel ved den kriminelle som ved den politiske Kvindefdeling; hun øver Gerning som Sjælesørger, foretager Mæglinger, udtaler sig angaaende Benaadningsansøgninger, underskriver Dokumenter af den ene og den anden Art – udfører i det hele det Arbejde, som paahviler en Fængselspræst. Under disse Omstændigheder forekommer det mig, at det er en Meningsløshed, ja mere: en Utilbørlighed, at man ikke skulde ville give hende den Bemyndigelse og den Hjælp i Gerningen, der ligger i, at man bringer den ydre Ramme om det Embede, hun jo faktisk bestrider, i Orden, og desuden giver hende den Frimodighed og Kaldsbevidsthed, som den kirkelige Indvielse og Ordination indebærer.”³⁰

Foruden de betydningsfulde oplysninger, som dette citat giver om RV.s virke i den første efterkrigstid, indeholder det jo også en behjertet politikers klage på vegne af en præst, der måtte føle sig alvorligt svigtet af sin biskop.

Der er vel næppe nogensinde i Rigsdagen eller siden i Folketinget blevet diskuteret så heftigt på teologiske præmisser som i den debat, der dannede oplæg til de to ovennævnte lovændringer i 1947. Såvel de bibelske argumenter som hensynet til traditionen og til det økumeniske fællesskab blev som tidligere omtalt rigeligt anført. En af de rigsdagsmænd, der modsatte sig ordination af kvinder, var for resten en kollega til RV, nemlig fængselspræsten fra Vestre Fængsel, *Kristen Amby*, der som rigsdagsmedlem repræsenterede Det konservative Folkeparti; men han færdedes ganske vist også langt mere på Christiansborg end i fængslet. Allerede i rigsdagssamlingen 1940-41, hvor spørgsmålet jo også var til behandling, anførte han den mærkelige begrundelse, at eftersom kirken møder mennesket i fængsel ganske som ethvert andet menneske, så skulle der heller ikke være forskel på præster inden for og uden for fængslet. Det ville således være en negativ forskelsbehandling af fangerne, hvis RV blev ordineret!³¹ Dette synspunkt fastholdt han i den endelige forhandling i foråret 1947, hvor han desuden beklagede det traditionsbrud, som ordination af kvinder ville betyde. – Hvilket gav det socialdemokratiske medlem *Bodil Koch* anledning til i en replik at udtrykke sin forundring over, at det

ærede medlem, hr. Kristen Amby, ikke også beklagede det traditionsbrud, der skete, da man ophævede cølibatet.³²

Kirkeligt ”skisma” uden konsekvens. - Og den lutherske skepsis over for ordinationen.

Som bekendt stod Amby langt fra alene med sin indvending. Den 28. februar 1947 sendte 514 folkekirkepræster, dvs. en tredjedel af den samlede danske præstestand på den tid, en fælles adresse til regeringen og rigsdagen. Heri betegnede de præstevielse af en kvinde som intet mindre end en ”skismatisk handling”, hvis gyldighed de derfor måtte nægte at anerkende. – Men da de tre første kvinder året efter blev ordineret, var der ikke én af de 514, der for sit eget vedkommende tog konsekvensen af det såkaldte skisma.

Egentlig er det mærkeligt, at spørgsmålet om selve *ordinationen* af kvinder i den grad kunne bringe gemytterne i kog i en luthersk kirke, hvor ordinationen som sådan jo ret beset skulle være ganske overflødig. Det har Martin Luther begrundet i to af sine reformatoriske hovedskrifter fra året 1520, nemlig *Til den kristelige Adel af den tyske Nation* og *Om Kirkens babyloniske Fangenskab*. I begge disse vigtige skrifter tager Luther klart afstand fra ordinationen. Han betragter den som en pavelig opfindelse uden hjemmel i evangeliet, og understreger, at det er menighedens beslutning om at kalde (vælge) en person til præst, der giver vedkommende person ret til at fungere som sådan. – I det førstnævnte skrift bruger reformatoren dette billede:

”Hvis en lille flok kristne lægfolk blev taget til fange og sat ud i ørkenen, og de ikke havde en præst, som var indviet af en biskop, hos sig, men blev enige om at vælge en af deres midte, gift eller ugift, og overdrog ham det embede at døbe, holde messe, give absolution og prædike – han var sandelig en præst så god, som hvis alle biskopper og paver havde indviet ham.”

Og i det andet hovedskrift siger Luther om præstevielsen, som jo i romerkirken gjaldt som et sakramente:

”Dette sakramente kender Kristi kirke ikke til. Det er opfundet af pavens kirke. Det savner nemlig ikke blot ethvert nådeløfte, hvor man ellers ville finde det, men det er end ikke omtalt i Ny Testamente, end ikke med en stavelse”³³

Men når det er sagt – og siges skal det! - så kan man i den evangelisk lutherske danske folkekirke trods alt vanskeligt vænne sig til tanken om en præst, som ikke er ordineret. Derfor var denne handling bestemt også vigtig for RV.s vedkommende. De facto havde hun allerede længe fungeret som præst i Vestre Fængsel med anstaltens fulde opbakning og endda med biskoppens tilladelse – selv om sidstnævnte var nok så forbeholden og pointerede, at det var (kun) som lægmand, hun i en ”tvangssituation” fik lov til at administrere sakramenterne. Ikke desto mindre var RV i evangelisk

luthersk betydning en fuldgyldig præst – men manglede altså blot ordinationen, som professor Hvidberg på god luthersk vis havde betegnet som hverken mere eller mindre end ”den ydre ramme om det embede, som hun jo faktisk bestrider.”

Med bispefrihedsloven blev der endelig grønt lys

Men det var altså denne ydre ramme, ordinationen, som Københavns biskop, *H. Fuglsang-Damgaard* nægtede at bringe i orden for RV.s vedkommende, og som Lolland-Falsters biskop, *N.M. Plum* afslog i forhold til Johanne Andersen – selv om alle betingelser i øvrigt var opfyldt for, at de to kvinder kunne indtræde i det embede, som de hver især var rettelig kaldet til.

Det biskoppelige problem – det var jo åbenbart et sådant, sagen i sidste ende handlede om – nærmede sig omsider en afklaring, da den socialdemokratiske kirkeminister Frede Nielsen i december 1947 fremsatte et lovforslag, baseret på en hidtil aldrig anvendt lov fra 1922 om stiftsbåndsløsning. Oprindeligt gik den ud på, at en menighed, der ønskede en bestemt person til præst, som stiftets biskop ikke ville ordinere eller give kollats,³⁴ kunne løse stiftsbånd til et andet stift, hvis biskop erklærede sig villig dertil. Loven forudsatte, at den pågældende menighed var repræsenteret af et menighedsråd og kunne derfor nok anvendes i Johanne Andersens, men ikke i RV.s situation, da hun jo ikke havde noget menighedsråd bag sig. Gennem forhandlingerne om det nye lovforslag nåede rigsdagen imidlertid frem til vedtagelsen af en lov, der egentlig ikke handlede om stiftsbåndsløsning, men derimod om biskoppers mulighed for i visse tilfælde at blive løst fra deres tilsynspligt. Det blev så til *Lov nr. 79 af 3. marts 1948 om adgang for biskopper til fritagelse i visse tilfælde for at føre tilsyn med en menighed og dens præster*. – Navnlig de tre første af lovens i alt otte paragraffer viser med al ønskelig klarhed, at denne lov så at sige var skræddersyet med henblik på biskopperne Plum og Fuglsang-Damgaard, henholdsvis de to teologiske kandidater, Johanne Andersen og RV:

Lov nr. 79 af 03.03.1948

§ 1. *stk. 1.* Når Kirkeministeriet fra en Biskop modtager Meddelelse om, at han af særlige Grunde ikke finder at kunne føre Tilsyn med en Sognemenighed, en Valgmenighed eller den kirkelige Betjening ved Hospitaler, Fængsler, Stiftelser el. lign. inden for Stiftet, kan Kirkeministeriet meddele ham Fritagelse for at føre dette Tilsyn.

Stk. 2. Fritagelsen gælder dog kun for Tilsynet med Prædikeembedet, Sakramenternes Forvaltning og Sjælesorgen i det hele

§ 2. Kirkeministeriet foranlediger da, at det nævnte Tilsyn overtages af en anden af Rigets Biskopper, som dertil maatte være villig. (...)

§ 3. Indtræder det i § 1 nævnte Tilfælde i Forbindelse med Nybesættelse af en Præstestilling, tilkommer det den Biskop, der overtager Tilsynet, at meddele den til Stillingen udnævnte eller stadfæstede Kollats, eventuelt efter foretagen Ordination.

(....)

Kun to af rigets dengang ni biskopper havde erklæret sig villige til at ordinere kvinder, nemlig Roskildebiskoppen *Axel Rosendal* og Fyns biskop, *Hans Øllgaard*. Når det blev sidstnævnte, der den 28. april 1948 foretog ordinationen af de tre første – deriblandt RV - i Skt. Knuds kirke, Odense, skyldtes det, at en anden af de tre var udnævnt til en præstestilling i Fyns stift.

Fængselspræst i Horserød 1947 - 75

Efter ordinationen fortsatte RV i den stilling som fængselspræst, som hun allerede gennem godt og vel to år forinden til fulde havde udfyldt, nemlig siden hun i januar 1946 fik biskoppens tilladelse til foruden sin sjælesorgs- og prædikentjeneste at forvalte dåb og nadver i fængslet. - I 1947, altså året før ordinationen, blev hendes arbejdsplads imidlertid flyttet til Horserød.

Horserødlejren ved Helsingør, med en forhistorie som interneringslejr for modstandsfolk under den tyske besættelse og efter befrielsen for personer, dømt for landsskadelig virksomhed, blev i løbet af 1945-46 omdannet til åbent fængsel for mænd under navnet Statsfængslet ved Horserød. Desuden blev Københavns Kvindefængsel, som siden 1942 havde haft til huse i den gamle arbejdsanstalt Sundholm, i 1947 flyttet til Horserød og indrettet som lukket institution i en del af fængslet dér. I kvindefængslet var der både almindeligt lukket fængsel og en særlig sikringsafdeling for såkaldt ”psykopatforvarede” kvinder. RV fulgte med til Horserød, hvor hun fortsat fik sin gerning primært i kvindefængslet, men tillige i det åbne mandsfængsel, hvor der i øvrigt også var en særlig afdeling for tuberkuloseramte fanger. Alt i alt tegner der sig således et billede af en meget krævende arbejdsplads, og det er kun med udtalt forbehold, at Horserød kunne betegnes som et ”åbent” fængsel. I medfør af Kriminalforsorgens program for normalisering blev den strenge adskillelse mellem mands- og kvindefængsel ophævet i 1976, hvormed kvindefængslet som sådan blev nedlagt. I første omgang blev der ganske vist indrettet separate afdelinger for henholdsvis mandlige og kvindelige indsatte. Senere blev det til fællesafdelinger – som det fremdeles er tilfældet.

Når man taler med de få nulevende pensionerede funktionærer fra Horserød, som har været ansat i fængslet samtidig med RV, kan de bekræfte, at hun var respekteret og afholdt af hele personalet – og elsket af fangerne. Som deres sjælesørger havde hun sin styrke både i en opmærksom indlevelse i deres livssituation og i en udpræget personlig myndighed.

Den enkle barakkirke i Horserød, hvor i øvrigt en del af inventaret stammede fra kirken på Sundholm, var både udgangspunktet for hendes daglige virke rundt om i fængslet og stedet, hvor trådene blev samlet i søndagens velbesøgte gudstjeneste.

Som fængselspræst i Horserød var RV ansat og lønnet af Kriminalforsorgen – med reference til provst og biskop, ganske som præsterne ved de lukkede fængsler. Det skulle dog snart vise sig, at denne status ingenlunde var særlig sikret. I en anden artikel i denne årbog – om ”gudstjenesten i fængslet” – er der berettet om den såkaldte ”Lambækrapport”, udarbejdet af et udvalg, som i begyndelsen af 1970’erne på bestilling fra Direktoratet for Kriminalforsorgen havde gennemgået personaleforholdene på tjenestestederne og derefter foreslået, at alle fængselspræstestillinger i landet skulle nedlægges og erstattes med gejstlig betjening fra de sogne, hvori fængslerne var beliggende. Forslaget blev kraftigt imødegået fra kirkelig side, og ved et møde i direktoratet den 30. september 1974, hvor både fængselsfaglige og kirkelige organisationer og myndigheder var repræsenteret, blev det besluttet at bevare mindst én fast fængselspræst ved hver af de lukkede anstalter. Derimod forblev det ved dette møde uafklaret, hvorvidt man skulle bevare embedet i Horserød, som på den tid var det eneste åbne fængsel med fast præst. Drøftelserne herom var fortsat løbende det følgende års tid. Direktoratet og anstaltsledelsen ønskede de indsatte betjent af lokale sognepræster. Men præsterne i det pågældende provsti, Helsingør Domprovsti, protesterede mod at få tillagt den yderligere arbejdsbyrde med betjening af et fængsel, hvortil de ikke havde de fornødne forudsætninger. Og hvad der var nok så vigtigt: menigheden på stedet, dvs. samtlige fanger i Horserød, sendte en adresse til direktoratet med anmodning om bevarelse af præstestillingen.

Afskediget med pension 1964 – derefter fængselspræst på trods indtil 1975

Måske betød denne adresse ikke alverden for de højere myndigheder, men det gjorde den til gengæld for RV. Det var en tillidserklæring, der ville noget, og med den opbakning kæmpede hun for præstestillingen i Horserød. At hun førte denne kamp aldeles uegennyttigt er evident. Da Lambækudvalget i oktober 1973 afleverede sin indstilling til direktoratet om nedlæggelse af samtlige fængselspræstestillinger, var RV nemlig for længst blevet pensioneret. Det blev hun, da hun i 1964 fyldte 70 år. Samtidig blev hun af kongen dekoreret (”benådet”, som det jo så besynderligt hedder!) med ridderkorset – måske mere som anerkendelse af hendes mangeårige kamp for kvindelige præster end som belønning for hendes livslange varmhjertede indsats for fangerne.

Med denne smukke afslutning havde alle andre selvfølgelig regnet med, at RV trak sig tilbage, som det er normalt; men de havde gjort regning uden vært. RV havde nemlig sat sig for at forblive i stillingen, indtil der var skabt sikkerhed for, at en ny fængselspræst ville blive indsat i den. Så hun

blev ufortrødent ved med at møde på Statsfængslet i Horserød og tage sig af fangerne i det daglige og holde gudstjeneste med dem om søndagen, som hun havde gjort det hidtil. Efter nogen tid kaldte fængselsinspektør Erik Christensen hende ind på sit kontor og henstillede, at frk. Vermehren omgående skulle trække sig tilbage, eftersom hun jo for længst havde fået sin afsked. Dertil svarede hun, at hun ikke havde i sinde at følge denne henstilling, før den forannævnte situation var afklaret. Der fulgte fornyede henstillinger fra fængselsinspektøren, men hver gang med samme resultat. RV blev på sin plads. Der udviklede sig mildt sagt et temmelig spændt forhold mellem inspektøren og præsten – hvorimod det øvrige personale vistnok udelt respekterede sidstnævntes holdning. Og de indsatte var jo mere end tilfredse dermed.

Da dronningen mødte en ridder i Horserød

Så kom den store dag, den 13. maj 1975, hvor den unge dronning Margrethe II, ledsaget af prins Henrik besøgte Horserød. For at undgå opmærksomhed fra pressen, som man ikke ønskede ind på anstaltens område, holdt man fra fængslets side lav profil udadtil. Men inden for hegnet var alt gjort parat til et celebret kongeligt besøg. Flaget var hejst, og staben samt alle ledende funktionærer var indbudt til modtagelsesceremonien med festlig anretning i forsamlingslokalet, som lå lige ved siden af kirken, og som i øvrigt blev anvendt til hyggelige arrangementer for fangerne i forbindelse med gudstjenester mv. Fangerne skulle dog ikke være med ved denne særlige lejlighed. Og fængselsinspektøren havde desuden behændigt undladt at invitere RV, der jo ellers som stedets præst ville være selvskreven deltager. Men det blev hun på sin vis alligevel – selvskreven! Hun vidste naturligvis, at det fornemme følge med dronningen, prinsgemalen og fængselsinspektøren i spidsen på spadsereturen fra Horserøds hovedindgang nødvendigvis måtte komme lige forbi den centralt beliggende kirke. - Vi skal her indskyde den detalje, at inspektør Erik Christensen på daværende tidspunkt endnu ikke havde modtaget det ridderkors, som alle fængselsinspektører jo før eller siden helt automatisk får tildelt. – Men RV havde til ære for dronningen iført sig sit ornat og taget opstilling foran kirkedøren, og dér stod hun så, stiltfærdig og værdig, en høj og statelig dame, fast i blikket, og iført præstekjole og krave - samt ridderkors! Og da de fornemme gæster nærmede sig, gik Hendes Majestæt hen og hilste på RV, og fortsatte derpå med sit følge videre ad den planlagte rute. Dette var ganske sikkert den eneste gang i Horserød, RV har båret sin orden på præstekjolen – hvor den slags pynt jo i øvrigt heller ikke hører hjemme. Men her var den rette anledning unægtelig. Og den skulle ikke forsømmes.

Selv har jeg kun to gange haft kontakt med RV. Første gang, i efteråret 1975, kort efter at jeg var blevet fængselspræst i Horsens, var vi sammen ved Fængselspræsteforeningens møde i Nyborg. På det

tidspunkt havde RV været præst i Statsfængslet ved Horserød i otteogtyve år, hvoraf hun de sidste elleve år havde arbejdet uden løn og klaret sig for den pension, som hun havde opsparet gennem et langt arbejdsliv. Men da vi mødtes i Nyborg, havde hun besluttet at trække sig tilbage endnu samme år, efteråret 1975, hvor hun fyldte 81 år. Det var dog ikke på grund af alder, hun gik af, men fordi hun nu omsider havde hun opnået, hvad hun ville med sin meget forlængede tjenestetid. Langt om længe var der nemlig blevet truffet beslutning om i første omgang at konstituere en pensioneret præst, lønnet af kirkeministeriet, som midlertidig præst i Horserød, indtil kirkeministeriet kunne ansætte en fast fængselspræst i embedet. Det sidste lykkedes dog først i 1979 med ansættelsen af en anden kvindelig præst, nemlig *Mary Holm-Larsen*, som formelt blev tilknyttet som sognepræst ved Tibirke kirke, men med fuldtidsbeskæftigelse som fængselspræst i Horserød. Siden har i alt tre præster på skift efterfulgt hende i embedet på samme vilkår, i øvrigt alle kvinder.

Vermehrens indsats på den lange bane

Hvis ikke RV havde holdt ud som hun gjorde – stædigt, vil nogen sige, men jeg vil sige: standhaftigt og ansvarsbevidst – så er det spørgsmålet, om der i dag havde været en præst i Statsfængslet ved Horserød. Ja, endnu mere: det er spørgsmålet, om der uden RV helt særlige indsats i det hele taget havde været faste fængselspræster ved de åbne (delvis lukkede) anstalter. Den ovennævnte principielle aftale, som blev truffet mellem de involverede parter ved det vigtige møde i direktoratet for kriminalforsorgen den 30. september 1974, omfattede jo kun præsterne ved de egentlig lukkede statsfængsler, som fortsat skulle være ansat og lønnet af justitsministeriet, kriminalforsorgen.. Den eneste af de åbne anstalter, som på det tidspunkt havde fast præst, ligeledes ansat under justitsministeriet, var netop Statsfængslet ved Horserød – som imidlertid blev holdt uden for aftalen. Og da RV allerede ved sin pensionering i 1964 havde fået at mærke, i hvilken retning den kølige vind fra direktoratet og anstaltsledelsen blæste, besluttede hun så at gøre – hvad hun livet igennem havde vænnet sig til – nemlig at gå op imod vinden, indtil en ordentlig løsning var fundet. Der gik altså elleve år, inden man fandt en sådan. Men da den løsning var i hus som ovenfor beskrevet, så blev den tilsvarende model efterhånden taget i anvendelse ved de andre åbne anstalter i landet. Resultatet var, at i årene 1975 – 1990 steg antallet af fængselspræster fra 6 til 14. - For denne glædelige udvikling er vi i særlig grad blevet RV tak skyldige.

Den anden og sidste gang, jeg fik kontakt med hende, var et par år senere, da hun sendte mig et smukt lille takkebrev i anledning af en radiotransmitteret gudstjeneste fra Statsfængslet i Horsens i adventstiden 1977. Blandt andet skrev hun, at hun den søndag fra sit hjem i Hellerup var gået

hen til en god veninde, en diakonisse på Skt. Lukas Stiftelsen, for sammen med hende at lytte til denne radiogudstjeneste. - Og så kom den meget karakteristiske forklaring:

”Hjemme hos mig selv har jeg nemlig hverken radio eller fjernsyn; for *mig skal der ikke manipuleres med.*”

RV forblev ugift og barnløs. Hun valgte at dedikere sit liv til fangerne, de kvindelige fanger især – og det er just under den forudsætning, man må forstå hendes stærke engagement i kampen for kvinders adgang til præstestillingen. Den adgang var nødvendig for hende selv i indsatsen for fangerne. Men hendes kamp for at nå det mål kom mange andre til gode, hvilket bestemt også var hendes ønske. På den måde har hun spillet en helt afgørende rolle i historien om de kvindelige præster. - Da Ruth Vermehren den 6. maj 1983 afgik ved døden, havde fængslerne mistet den mest engagerede og varmhjertede præst – og folkekirken en af de betydeligste.

Kilder og noter

Min mest benyttede kilde mht. de folkelige, kirkelige og politiske diskussioner om kvindelige præster samt vedr. det lovgivningsarbejde, der muliggjorde deres ansættelse, er antologien *Se min kjole. De første kvindelige præsters historie*, redigeret af Else Marie Wiberg Pedersen, København 1998.

Noterne henviser til sidetallene i denne bog og refererer til følgende af dens bidragydere (det i noterne benyttede navn er kursiveret):

Lene Bischoff-Mikkelsen, Marianne Rasmussen, Lis Bisgaard, Else Marie Wiberg Pedersen.

Desuden henvises der til artiklen om *Ruth Vermehren* i *Dansk Kvindebiografisk Leksikon* - i noterne mrk. DKL.

Desuden er enkelte andre kilder nævnt i noterne.

¹ Nr. 30 – 31 / 2010.

² En enkelt af de ni nyudnævnte kvinder er dog ansat som frimenighedspræst.

³ Dette tal røber ikke, hvor mange af det samlede antal præstestillinger, der er kvote- og deltidsstillinger – som traditionelt mest besættes med kvinder. – Det teologiske fakultet ved Aarhus Universitet oplyser, at der pr. 1. september 2010 er immatrikuleret i alt 68 nye teologistuderende, hvoraf godt halvdelen er kvinder. Inden for de sidste 30 år har der i øvrigt været overvejende kvindelige studerende på teologi, ganske som på andre videregående studier inden for humaniora, samfunds- og sundhedsvidenskaber samt en god del af de naturvidenskabelige fag. – Teologisk fakultets kontor, Københavns Universitet, meddeler, at der her pr. 1/9 er optaget 123 nye studerende, deraf 76 kvinder og 47 mænd.

⁴ I bogen *Se min kjole...* ved Else Marie Wiberg Pedersen (red.) m.fl. nævnes det gentagne gange, at Ruth Vermehren arbejdede ved *Christianshavns kvindefængsel*. Oplysningen er ikke korrekt, eftersom denne anstalt blev nedlagt i 1921, hvorefter kvindefængslet blev overflyttet til en afdeling i Vestre Fængsel. Det var her, RV fik sit virke kort efter, at hun i 1927 var blevet cand.theol. – Måske er der i nævnte bog sket en forveksling mellem Christianshavns Kvindefængsel og *Kvindefængslet på Sundholm* (jfr. note 29).

⁵ *Wiberg*, s.216.

⁶ *Bisgaard*, s. 163 f og 180 f.

⁷ *Bischoff-Mikkelsen*, s.70 -107.

⁸ *DKL*, opslag om Vermehren, Ruth.

⁹ *Rigsdagen*, således hed som bekendt den lovgivende forsamling indtil grundlovsændringen i 1953, da Landstinget blev afskaffet, hvorefter der kun var ét kammer, nemlig Folketinget.

¹⁰ Denne lovbestemmelse er uændret siden Junigrundloven 1849, hvor den stod som § 88.

¹¹ *Rsamussen*, s.133.

¹² *Rasmussen*, s.119 f.

¹³ *Bisgaard*, s.150.

¹⁴ *Rasmussen*, s.121 f.

¹⁵ *Rasmussen*, s.137 f.

¹⁶ Jfr. *Wiberg*, s.193 f.

¹⁷ *Rasmussen*, s.111.

¹⁸ *DKL*; opslaget om RV.

¹⁹ *Bisgaard*, s.171.

²⁰ *Bisgaard*, s.165.

²¹ *Rasmussen*, s.128 og *Bisgaard*, s. 157.

²² *Bisgaard*, s.149.

²³ *Bisgaard*, s.160.

²⁴ Jfr. dog den nedenfor nævnte særlige tilladelse fra Københavns biskop ”in casu necessitatis”.

²⁵ *DKL*, opslag om RV.

²⁶ *DKL*, opslag om RV.

²⁷ *Rasmussen*, s.129.

²⁸ *Rasmussen*, s.132 f.

²⁹ P.gr.a. overbelæg i *Vestre Fængsel* lejede Fængselsvæsenet i årene 1942 – 47 en afdeling af *Arbejdsanstalten Sundholm*, hvor man indrettede *Fængselsafdelingen på Sundholm*. Det samlede belæg i dette fængsel kom op på 110 mænd. Fra 1943 blev desuden kvindefængslet i Vestre Fængsel evakueret til Sundholm. Jfr. Erik Carlé: *Københavns fængsler i 100 år*, København 1995, s.140 f og 193.

³⁰ *Wiberg*, s.136 f.

³¹ *Wiberg*, s.131 f.

³² *Wiberg*, s.142.

³³ *Lutherbogen, Luthers liv og tanke belyst gennem citater fra hans værker* ved Svend Lørfeldt (med henvisninger til Weimarudgaven af Martin Luthers samlede skrifter), København 1967, s.111 f og 202 f.

³⁴ *Kollats (kollatsbrev)* er den skrivelse, hvormed biskoppen ledsager kirkeministeriets udnævnelse af en præst. Kollatsbrevet oplæses sammen med udnævnelsen i kirken ved præstens indsættelse og er nødvendig for, at vedk. kan tiltræde embedet.

Artiklen offentliggøres i Fængselshistorisk Selskabs årbog 2010 (Redaktion: Leif Senholt), som udkommer i marts 2011